

12. Горностай К.В. Захист, охорона, гарантії прав і свобод людини і громадянина: співвідношення понять // Держава і право. – 2001. – Вип. 12. – С. 51-55.

13. Пучкова М.В. Обеспечение прав граждан органами управления союзной республики / Отв. ред. Б.М. Лазарев. – М., 1987

14. Словська І.Є. Механізм захисту прав людини – основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму // Право України. – 2001. – № 9. – С.15-17.

Надійшла до редакції 13.06.2012

СИТНИК Ю.М., здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 342.5/7

ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ У ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

Статтю присвячено діяльності державних органів по забезпеченню конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та їх характеристиці. Сформульовано висновки і рекомендації щодо забезпечення названого конституційного права.

Ключові слова: конституційне право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії, система державних органів по забезпеченню конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії, повноваження, функції, форми і методи діяльності державних органів по забезпеченню конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії.

Статья посвящена деятельности государственных органов по обеспечению конституционного права граждан Украины на свободу объединения в политические партии и их характеристике. Формулируются выводы и рекомендации по обеспечению названного конституционного права.

Ключевые слова: конституционное право граждан Украины на свободу объединения в политические партии, система государственных органов по обеспечению конституционного права граждан Украины на свободу объединения в политические партии, полномочия, функции, формы и методы деятельности государственных органов по обеспечению конституционного права на свободу объединения в политические партии.

The article deals with government bodies to ensure the constitutional right of citizens of Ukraine to freedom of association in political parties and their characteristics. Formulated conclusions and recommendations to ensure the said constitutional law.

Keywords: constitutional right of citizens of Ukraine to freedom of association in political parties, the system of state authorities to ensure the constitutional right of citizens of Ukraine to freedom of association in political parties, powers, functions, forms and methods of public authorities to ensure the constitutional right to freedom association in political parties.

Проблема забезпечення державними органами конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії має теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення полягає в необхідності дослідження поняття, видів, змісту і забезпечення конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії. Практичне значення дослідження полягає в необхідності удосконалення законодавства, що регулює конституційне право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії і практики його реалізації.

Проблемам забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні в науці конституційного права вчені, серед яких С. Баран, В. Боняк, В. Букач, О. Домбровська, О. Негодченко, А. Олійник, В. Погорілко, В. Федоренко, О. Пушкіна та інші, приділяють значну увагу. Забезпечення державними органами конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії ніким не досліджувалося.

Метою дослідження є аналіз повноважень, функцій, форм і методів діяльності державних органів щодо забезпечення конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії.

Відповідно до мети завданнями даної роботи є: а) аналіз праць вчених-конституціоналістів щодо забезпечення конституційних прав і свобод; б) формулювання поняття і елементів змісту забезпечення державними органами конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії; в) діяльність державних органів щодо забезпечення ними названого конституційного права; г) пропозиції щодо висновків і рекомендацій з удосконалення діяльності державних органів щодо забезпечення конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії.

Аналіз праць вчених-конституціоналістів свідчить про те, що проблема забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина України активно досліджується. Дослідження торкаються визначення, ознак і елементів змісту забезпечення державними органами усіх конституційних прав і свобод, їх окремих груп та окремих прав і свобод. Наприклад, С. Баран визначає забезпечення конституційного права на відшкодування шкоди органами держави як закріплену Конституцією та законами України правотворчу і правореалізаційну діяльність органів загальної і спеціальної компетенції, що спрямована на створення умов для реалізації права на відшкодування шкоди, його охорону і захист від правопорушення і правопорушника та поновлення порушеного права. Вона ж до державних органів, що забезпечують людині і громадянину право на відшкодування шкоди, відносить: а) парламент України, Президента України, Кабінет Міністрів України, центральні і місцеві органи виконавчої влади (їх посадових і службових осіб) під час їх нормотворчої діяльності та діяльності щодо здійснення ними своїх повноважень; б) органи державної влади у процесі правореалізаційної діяльності; в) органи дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури та суду (їх службових і посадових осіб) під час правозастосовної діяльності [1, с. 127]. Отже, С. Баран виділяє систему державних органів при здійсненні ними діяльності щодо забезпечення конституційного права на відшкодування шкоди залежно від їх загальної і спеціальної компетенції.

В. Боняк, досліджуючи забезпечення органами держави конституційного права на освіту, визначає механізм такого забезпечення як систему засобів і чинників, за допомогою яких здійснюється реалізація конституційного права на освіту та його охорона відповідними зобов'язаними суб'єктами, а у разі порушення – його захист та відновлення. Вона ж зазначає, що зміст поняття «забезпечення органами державної влади України конституційного права людини і громадянина на освіту» складає діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади, Конституційного Суду України та системи судів загальної юрисдикції, правоохоронних органів нашої держави, їхніх службових і посадових осіб щодо здійснення своїх функцій із використанням наданих їм законом повноважень з метою створення оптимальних умов для найбільш повної реалізації зазначеного суб'єктивного права, а в разі порушення – його відновлення та притягнення винних до юридичної відповідальності [2, с. 97-98]. Отже, В. Боняк досліджує державні органи, які беруть участь у забезпеченні конституційного права на освіту, з використанням принципу поділу влад на законодавчі, виконавчі і судові органи.

В. Букач аналізує забезпечення конституційних політичних прав і свобод громадян України, серед яких розглядає права на: а) участь в управлінні державними справами; б) об'єднання в політичні партії; в) участь у мирних зборах, мітингах, вуличних походах та демонстраціях; г) звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів. Він стверджує, що їх забезпечення мають здійснювати держава в цілому, державні органи і їх посадові особи [3, с. 116]. Отже, В. Букач вважає, що держава, її органи і посадові особи безпосередньо беруть участь у забезпеченні конституційних політичних прав і права на свободу об'єднання у політичні партії.

О. Домбровська, розглядаючи зміст забезпечення конституційного права людини і громадянина на життя органами внутрішніх справ, виділяє їх внутрішню і зовнішню діяльність. Зовнішня сторона діяльності полягає в таких основних напрямках: а) здійснення ефективної профілактичної діяльності із попередження порушень права на життя; б) своєчасне припинення порушень даного права; в) своєчасне розкриття цих порушень; г) вжиття невідкладних заходів до якнайшвидшого поновлення права на життя. Внутрішню сторону діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення права на життя людини та громадянина складають: а) підбір,

розстановка та моральне виховання працівників; б) застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї на законних підставах; в) використання правових та організаційних форм і методів діяльності при забезпеченні названого права [4]. Отже, О. Домбровська, досліджуючи забезпечення конституційного права на життя органами внутрішніх справ, характеризує їх діяльність щодо попередження правопорушень проти життя людини, їх діяльності при охороні і захисті названого права. Важливим аспектом діяльності працівників органів внутрішніх справ щодо забезпечення права на життя вона вважає підбір і виховання кадрів та вибір ними правових і організаційних форм і методів діяльності при забезпеченні названого права.

О. Негодченко підкреслює, що забезпечення реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина з боку держави характерне для усього масиву названих суб'єктивних прав, однак для окремих свобод особливостями забезпечення їх реалізації є те, що держава (її органи та посадові особи) не втручаються у процес реалізації до того часу, доки не виникає загроза його порушення чи незаконного обмеження. Забезпечення законності, правопорядку, охорона і захист прав людини та громадянина в суспільстві, недопущення порушення простору свободи, визначеного правом, для правової держави – це не просто її політико-правові функції, а головна мета держави та всіх її органів [5, с. 314]. Отже, О. Негодченко переконаний в тому, що забезпечення прав і свобод людини є не тільки напрямом діяльності, але й метою правової держави і її органів.

А. Олійник, характеризуючи механізм забезпечення конституційних свобод людини і громадянина, включає в його зміст державні органи і їх посадових осіб. У системі державних органів він досліджує місце і роль: а) парламенту України; б) Президента України; в) органів виконавчої влади України; г) органів судової влади і правоохоронних органів України [6, с. 369]. Отже, з аналізу видно, що А. Олійник у систему державних органів, які забезпечують конституційні свободи людини і громадянина, включає законодавчий орган, главу держави, виконавчі органи, судові органи і контрольно-наглядові органи.

В. Погорілко та В. Федоренко досліджують гарантії конституційних прав і свобод як систему умов, засобів і механізмів забезпечення їх реалізації. Гарантії вони поділяють на загальні і спеціальні. Серед спеціальних гарантій виділяють нормативно-правові та організаційно-правові механізми реалізації прав і свобод. У систему основних суб'єктів організаційно-правових гарантій автори включають і органи держави [7, с. 234-237]. Отже, В. Погорілко і В. Федоренко вважають державні органи елементом системи забезпечення конституційних прав і свобод людини й громадянина.

О. Пушкіна, аналізуючи державну правову політику як спосіб забезпечення прав людини в їх розвитку, серед інших складових адаптації українського національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, пропонує забезпечувати системність та узгодженість у роботі органів держави у напрямку ідеалів демократії та забезпечення прав і свобод людини [8, с. 128].

Виходячи з проведеного аналізу праць вчених, можна сказати, що поняття забезпечення державою і її органами конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії включає в себе такі ознаки: 1) діяльність: а) міжнародних і внутрішніх українських органів держави; б) закріплену нормами міжнародного і внутрішнього національного права; в) спрямовану на створення сприятливих умов, охорону та захист і поновлення названого конституційного права громадян України; 2) метою діяльності є користування соціальним благом щодо свободи об'єднання в політичні партії і участі у їх діяльності.

Таким чином, забезпечення державою конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії – це закріплена нормами міжнародного і внутрішнього національного права діяльність органів держави, що спрямована на створення сприятливих умов, охорону та захист і поновлення названого конституційного права громадян України з метою користування ними соціальним благом щодо свободи об'єднання в політичні партії і участі у їх діяльності.

До елементів змісту забезпечення державними органами конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії включають їх діяльність щодо: а) створення умов для реалізації конституційного права громадян України на свободу об'єднання у

політичні партії; б) охорони та захисту конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії від правопорушення; в) користування громадян України таким соціальним благом, як свобода утворення, участь у діяльності та припинення участі у діяльності політичних партій; г) поновлення порушеного конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та відшкодування завданих їм збитків.

Систему державних органів, що забезпечують реалізацію названого конституційного права, на нашу думку, складають: а) Верховна Рада (парламент) України; б) Президент України (глава держави); в) органи виконавчої влади України; г) органи судової влади України; д) контрольні-наглядові органи України.

Верховна Рада України щодо забезпечення конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії має власні функції, повноваження, форми і методи діяльності. Серед інших функцій парламент України здійснює законодавчу і контрольну функції щодо забезпечення конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії. Реалізуючи законодавчу функцію Верховна Рада України приймає закони. Виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина (ст. 92 Конституції України), включаючи і конституційне право на свободу об'єднання у політичні партії (ст. 36, 37 Конституції України). Деталізуються положення названих конституційних норм у Законі України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. Функція парламентського контролю щодо забезпечення конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії Верховна Рада України здійснює через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Порядок такого контролю передбачений ст. 55, 101 Конституції України та деталізується в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. Відповідно до названого Закону парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина (включаючи і право на свободу об'єднання у політичні партії) та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [9].

Президент України як глава держави є гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина. Як стверджує А. Олійник, серед політичних конституційних свобод Президент України гарантує свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. Для їх реалізації він створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби, Адміністрацію Президента України та використовує інші форми і методи організаційної діяльності, визначені Конституцією і законами України, що спрямовані на реалізацію його повноважень [10]. Наприклад, для здійснення реєстрації політичних партій та забезпечення свободи участі чи неучасті громадян у діяльності політичних партій Президент України 6 квітня 2011 р. видав Указ «Про затвердження положення про державну реєстраційну службу», відповідно до якого основними завданнями державної реєстраційної служби (Укрдежреєстр) є: а) реєстрація політичних партій та їх символики; б) контроль за додержанням політичними партіями Конституції, законів України і статуту партії; в) вжиття визначених у законах заходів у разі порушення політичними партіями Конституції та законів України; г) звернення до суду з поданням про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії або про заборону політичної партії (ст. 3 пп. 19, 20, 21) [11].

Серед органів виконавчої влади України, які забезпечують конституційні права і свободи, включаючи і право на свободу об'єднання у політичні партії, слід розглянути Кабінет Міністрів України, міністерства, державні служби, державні інспекції, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, інші місцеві органи виконавчої влади. Кабінет Міністрів України відповідно до ст. 116 Конституції України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Деталізується названа конституційна норма в Законі України від 7 жовтня 2010 р. «Про Кабінет Міністрів України». Відповідно до названого Закону Кабінет Міністрів України у сферах забезпечення конституційного права на свободу об'єднання людини і громадянина забезпечує проведення державної правової політики у цій сфері та здійснює контроль за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування з питань виконання ними деле-

гованих їм повноважень [12]. Серед центральних органів виконавчої влади слід проаналізувати повноваження Міністерства юстиції України щодо реєстрації політичних партій. Реєстрацію політичних партій здійснює Міністерство юстиції України. Для реєстрації політичної партії до Міністерства юстиції України разом з заявою подаються: 1) статут і програма політичної партії; 2) протокол установчого з'їзду (конференції, зборів) політичної партії із зазначенням дати і місця його проведення, кількості учасників, які проголосували за створення політичної партії; 3) підписи громадян України, зібрані відповідно до вимог цього Закону на підтримку рішення про створення політичної партії та засвідчені особами, які збирали підписи; 4) відомості про склад керівних органів політичної партії; 5) платіжний документ, що посвідчує внесення реєстраційного збору; 6) назва та адреса банківської установи, в якій політична партія відкриватиме рахунки. Міністерство юстиції України здійснює реєстрацію політичної партії після перевірки поданих матеріалів (ст. 11) [13]. Враховуючи той факт, що Президентом України створено державну реєстраційну службу «Укрдержреєстр», є потреба доповнити ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» положенням про те, що реєстрацію політичних партій здійснює Міністерство юстиції України через Укрдержреєстр.

До системи органів судової влади України, що забезпечують конституційне право громадян України на свободу об'єднань у політичні партії, входять: а) Конституційний Суд України; б) суди загальної юрисдикції. До судів загальної юрисдикції, які здійснюють свою діяльність у напрямі забезпечення конституційного права громадян України на свободу об'єднань у політичні партії, належать: місцеві адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди, Вищий адміністративний суд і Верховний Суд України. Відповідно до правових норм Кодексу адміністративного судочинства України до компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності (ст. 17). Місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні адміністративні справи, в яких однією зі сторін є орган чи посадова особа місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого самоврядування, крім тих, які підсудні окружним адміністративним судам. Окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, їх посадова чи службова особа, крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки. справи щодо оскарження дій або бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача. У разі невизначеності Кодексом предметної підсудності адміністративної справи така справа розглядається місцевим адміністративним судом за вибором позивача (ст. 18) [14]. Існує деяка невідповідність між нормами щодо компетенції Верховного Суду України з приводу забезпечення конституційного права громадян України на свободу об'єднань у політичні партії та норм законодавства про політичні партії. Наприклад, ст. 24 Закону України від 5 квітня 2001 р. «Про політичні партії в Україні» закріплює компетенцію Верховного Суду України приймати рішення щодо анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії, а ст. 38 Закону України від 7 липня 2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. таких повноважень Верховного Суду України не передбачає [15]. Слід доповнити ст. 38 Закону України від 7 липня 2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» п. 1.1. такого змісту: «Приймає рішення щодо анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії при наявності підстав, передбачених законом». Отже, органи судової влади здійснюють свою діяльність щодо забезпечення конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії відповідно до Конституції та законів України.

Серед контрольних-наглядових органів України, які здійснюють свою діяльність із забезпечення конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії, слід назвати: а) прокуратуру України; б) органи внутрішніх справ України; в) службу безпеки України; г) Міністерство юстиції України; д) Укрдержреєстр та інші органи.

Підбиваючи підсумки, слід зробити такі висновки і рекомендації:

1. Забезпечення державою конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії – це закріплена нормами міжнародного і внутрішнього національного права діяльність органів держави, що спрямована на створення сприятливих умов, охорону

та захист і поновлення названого конституційного права громадян України з метою користування соціальним благом щодо свободи об'єднання в політичні партії і участі у їх діяльності.

2. Зміст забезпечення державними органами конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії включає в себе діяльність державних організацій щодо: а) створення умов для реалізації конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії; б) охорони та захисту конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії від правопорушення; в) поновлення порушеного конституційного права громадян України на свободу об'єднання у політичні партії чи відшкодування спричинених збитків.

3. Систему державних органів, що забезпечують реалізацію конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії, складають: а) Верховна Рада (парламент) України; б) Президент України (глава держави); в) органи виконавчої влади України; г) органи судової влади України; д) контрольно-наглядові органи України.

4. Рекомендуємо доповнити: а) ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» положенням про те, що реєстрацію політичних партій здійснює Міністерство юстиції України через Укрдержреєстр; б) ст. 38 Закону України від 7 липня 2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» п. 1.1. такого змісту: «Приймає рішення щодо анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії при наявності підстав, передбачених законом».

Список використаної літератури:

1. Баран С.О. Забезпечення конституційного права на відшкодування шкоди органами держави // Науковий вісник НАВС. – 2012. – № 1. – С. 123-129.
2. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: Монограф. – Дніпропетровськ, 2008.
3. Букач В.В., Олійник А.Ю. Конституційні політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: Монографія. – Дніпропетровськ, 2006.
4. Домбровська О.В. Конституційне право на життя людини і громадянина та забезпечення його реалізації органами внутрішніх справ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – К., 2005.
5. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ України щодо забезпечення прав і свобод людини: Монографія. – К.: 2003.
6. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. – К., 2008.
7. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник. – 3-вид., перероб. і доопр. – К., 2011.
8. Пушкіна О.В. Державна правова політика як спосіб забезпечення прав людини: стан і тенденції розвитку в Україні // Науковий вісник Юрид. академії Мін-ва внутр. справ. – 2005. – № 2. – С. 122-131.
9. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. // ВВР. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
10. Олійник А.Ю. Президент України в механізмі забезпечення основних свобод людини і громадянина // Науковий вісник Юрид. академії Мін-ва внутр. справ України: Зб. наук. праць. – 2005. – № 3. – С. 161-168.
11. Про затвердження Положення про Державну реєстраційну службу України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. // ВВР. – 2011. – № 401.
12. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 7 жовтня 2010 р. // ВВР. – 2011. – № 9. – Ст. 58.
13. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. // ВВР. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
14. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. // ВВР. – 2005. – № 38. – Ст. 2362.
15. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. // ВВР. – 2010. – № 41-45. – Ст. 529.

Надійшла до редакції 14.06.2012

